

**JA DŽASI
SKRIVENO
CARSTVO**

Prevela
Dubravka Srećković Divković

Laguna

Naslov originala

Yaa Gyasi

TRANSCENDENT KINGDOM

Copyright © 2020 by YNG Books, Inc.

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Tini

Ovaj je svet bremenit Božjom divotom.
Ona će blesnuti, kao zatresen listić metala.

DŽERARD MENLI HOPKINS,
„Božje veličanstvo“

U vaseljenu ništa ne ulazi
i ništa iz nje ne izlazi.

ŠERON OLDS,
„Granice“

Kad god mislim na majku, vidim široki krevet sa njom koja u njemu leži, a sobu ispunjava uvežbana nepomičnost. Na čitave mesece ona je kolonizovala taj krevet kao kakav virus, prvi put kad sam bila dete, pa ponovo kad sam bila student. Taj prvi put sam bila poslata u Ganu da tamo čekam da joj bude bolje. Za vreme mog tamošnjeg boravka, dok sam šetala jednom kroz pijacu Kedžetiju s tetkom, tetka me je zgrabila za ruku i pokazala prstom. „Gledaj, ludak“, rekla je na tviju. „Je l' vidiš? Ludak.“

Htela sam da propadnem u zemlju od stida. Tetka je govorila strahovito glasno, a taj čovek, visok, s dredovima skorelim od prašine, bio je dovoljno blizu da je čuje. „Vidim, vidim“, odgovorila sam tihim šištanjem. Čovek je produžio pored nas, mumlajući sebi u bradu i razmahujući šakama u gestovima koje je samo on mogao da razume. Tetka je zadovoljno klimnula glavom, pa smo nastavile pored hordi ljudi okupljenih na toj pijaci koja je izazivala agorafobiju, ne zastavši dok nismo stigle do tezge gde ćemo provesti ostatak prepodneva pokušavajući da prodamo jeftine imitacije

ženskih tašni. Za ta tri meseca koliko sam tamo boravila, prodale smo svega četiri tašne.

Čak ni sada ne razumem do kraja zašto mi je tetka posebno ukazala na tog čoveka. Možda je mislila da u Americi nema ludih, da nikad pre nisam videla nekog takvog. Ili je možda razmišljala o mojoj majci, o pravom razlogu što sam se tog leta našla zaglibljena u Gani, što se znojim kraj tezge s tetkom koju takoreći i ne poznajem dok mi majka prezdravlja kod kuće u Alabami. Imala sam jedanaest godina i videla sam da majka nije bolesna, ne na onaj način na koji sam ja navikla. Nisam razumela od čega to moja majka mora da ozdravi. Nisam razumela, ali sam razumela. A moj stid zbog tetkinog bučnog gesta bio je povezan koliko sa tim čovekom što je prošao kraj nas, toliko i sa mojim razumevanjem. Tetka je govorila: „*Ovako*. *Ovako* izgleda ko je lud.“ No umesto toga, ja sam čula majčino ime. Videla majčino lice, nepomično poput jezerske vode, pastorovu šaku koja joj nežno počiva na čelu, njegovu molitvu nalik tihom pevušenju od kog prostorija bruji. Nisam sigurna da znam kako izgleda ludak, ali čak i danas, kad god čujem tu reč, preda mnom je podeljen ekran, na jednoj strani je čovek s dredovima sa Kedžetije, na drugoj leži u krevetu moja majka. Razmišljam o činjenici da niko uopšte nije reagovao na tog čoveka na pijaci, ni iz straha ni iz gađenja, ni zbog čega, sem moje tetke, koja je htela da pogledam. On je bio, kako mi se učinilo, savršeno spokojan, iako je besomučno razmahivao, iako je mumlao.

Ali moja majka, u svom krevetu, beskrajno mirna, bila je u sebi besomučna.

2

Kada se drugi put to dogodilo, zazvonio mi je telefon dok sam radila u svojoj laboratoriji na Stanfordu. Morala sam da razdvojim dva moja miša zato što su kidali jedan drugog u paramparčad u svom domu veličine kutije za cipele gde smo ih držali. U jednom uglu kutije našla sam komadić mesa, ali isprva nisam mogla da prosudim kom mišu je pripadao. Oba su krvarila i pomamno se ponašala, bežala od mene kad pokušam da ih uhvatim, iako nije imalo kud da se beži.

„Čuj, Gifti, nije bila u crkvi gotovo mesec dana. Zovem je na kuću, ali ona neće da se javi. Ponekad svratim i proverim da li je zbrinuta namirnicama i svime ostalim, ali mislim... mislim da se opet događa ono.“

Nisam ništa rekla. Miševi su se znatno smirili, ali ja sam i dalje bila potresena malopređašnjim prizorom i brinula sam za svoje istraživanje. Za sve sam brinula.

„Gifti?“, kazao je pastor Džon.

„Trebalo bi da dođe kod mene.“

Nisam sigurna kako je pastor ukrcao moju majku u avion. Kad sam otišla po nju na Međunarodni aerodrom u San

Francisku, izgledala je potpuno prazno, telo joj je bilo mlitavo. Zamišljala sam kako je pastor Džon presavija onako kako bi se presavio kombinezon iz jednog dela, sa rukama prekrštenim na grudima u vidu slova X, nogama povučenim naviše ka njima, pa je bezbedno ušuškava u kofer s nalepnicom RUKOVATI PAŽLJIVO pre nego što će je proslediti stjuardu.

Kruto sam je zagrlila, a ona je uzmakla od mog dodira. Duboko sam udahnula. „Jesi li čekirala torbu?“, upitala sam.

„Daabi“, odgovorila je.

„Dobro, nemaš torbe. Sjajno, možemo pravo u kola.“ Sladunjava vedrina mog glasa toliko me je nervirala da sam se ugrizla za jezik u pokušaju da ga obuzdam. Osetila sam kapljicu krvi i posisala je.

Pošla je za mnom ka mom prijusu. U nekim boljim okolnostima zavitalavala bi se na račun mog automobila, za nju uvrnutog posle dugih godina uz pikapove i SUV-ove Alabame. „Gifti, moje srce krvavo“, tako me je ponekad zvala. Ne znam gde je pokupila tu frazu, ali sam zaključila da je verovatno u pogrđnom značenju koriste pastor Džon i razni televizijski propovednici koje voli da gleda dok kuva, te da njom opisuju ljude koji su, poput mene, odbegli od Alabame da bi živeli među grešnicima ovoga sveta, po svoj prilici zato što nas preterano krvarenje srca čini preslabima da istrajemo među izdržljivima, odabranicima Hristovim u Biblijskom pojasu.* Volela je Bilija Grejama, koji je govorio stvari u stilu: „Pravi hrišćanin je onaj koji će smeti da pokloni svog papagaja najvećoj tračari u gradu.“

Okrutno je, razmišljala sam dok sam bila dete, pokloniti nekom svog papagaja.

U tim frazama koje je moja majka skupljala bilo je smešno to što ih je uvek shvatala malčice pogrešno. Ja sam bila

* Konzervativne države na jugoistoku SAD. (Prim. prev.)

njeno srce krvavo, ne srce krvavo. Duga je žalost, ne tuga i žalost. Imala je primesu južnjačkog naglasaka koji je bojila njen naglasak Gane. Budila mi je sećanje na moju drugaricu En, čija je kosa bila smeđa, sem u poneke dane, kad bi je sunce dotaklo na određen način, pa odjednom ugledaš riđu boju.

U kolima je majka zurila kroz suvozački prozor, tiha kao miš. Pokušala sam da zamislim pejzaž onako kako ga možda ona vidi. Kada sam tek bila doputovala u Kaliforniju, sve mi je izgledalo predivno. Čak i trava, požutela, spržena od sunca i naizgled beskrajne suše, delovala je kao da nije od ovoga sveta. *Sigurno je ovo Mars, razmišljala sam, jer kako može i to biti Amerika? Prizivala sam slike dosadno zelenih pašnjaka mog detinjstva, brežuljaka koje smo nazivali planinama. Bila mi je nepojmljiva neizmernost tog zapadnog predela. U Kaliforniju sam došla zato što sam želela da se izgubim, da nađem. Na koledžu sam čitala *Valden* jer je jednom momku koji je meni bio divan ta knjiga bila divna. Ništa nisam razumela, ali podvlačila sam sve, uključujući i ovo: *Sve dok se ne izgubimo, ili drugim rečima, dok ne izgubimo svet, ne počinjemo da pronalazimo sebe, i ne shvatamo gde smo i kako su beskrajni naši odnosi.***

Da li taj predeo dotiče i moju majku, nisam mogla da procenim. Kretale smo se sa saobraćajem uz zastoje i ulovila sam pogled čoveka u kolima do naših. Brzo je odvratio oči, pa opet pogledao, pa opet odvratio oči. Poželela sam da ga nateram da se oseti nelagodno, ili možda naprosto da sopstvenu nelagodnost prenesem na njega, pa sam nastavila da piljim. Po tome kako je stegao volan, shvatila sam da se upinje da ne pogleda ponovo u mene. Zglobovi prstiju bili su mu bleđi, prošarani venama, obrubljeni crvenilom. Odustao je, ošinuo me iznurenim pogledom, nemo izgovorio: „Šta

* Henri Dejvid Toro, *Valden*, u prevodu Zore Minderović. (Prim. prev.)

je?“ Oduvek mi se činilo da saobraćajna gužva na mostovima sve nâs dovodi bliže ličnoj granici. U svakim kolima, brzi kadar tačke pucanja, vozači koji gledaju ka vodi i mozgaju: *A šta ako bi...? Postoji li možda i drugi izlaz odavde?* Ponovo smo jurnuli napred. U masi automobila, taj čovek je delovao bezmalo dovoljno blizu da ga dodirnem. Šta bi uradio kad bi mogao da dodirne on mene? Kad ne bi morao da zadržava sav taj gnev u svojoj hondi akord, kud bi on pošao?

„Jesi li gladna?“, upitala sam majku konačno se okrenuvši od njega.

Slegla je ramenima, i dalje zureći kroz prozor. Poslednji put kad se to dešavalo, za dva meseca je omršavela trideset kila. Kad sam se vratila kući posle leta provedenog u Gani, jedva sam je prepoznala, tu ženu koja je mršave ljude uvek smatrala odbojnima, kao da im neka lenjost ili mana u karakteru ne dâ da cene čistu radost kakvu donosi valjan obrok. A onda je stupila u njihove redove. Obrazi su joj uveli; stomak splasnuo. Ispraznila se, nestala.

Bila sam rešena da ne dozvolim da se to opet desi. Kupila sam na internetu kuvar sa jelima Gane da bih nadoknadila godine izbegavanja majčine kuhinje i krenula da uvežbavam nekoliko recepata tih dana što su prethodili majčinom dolasu, u nadi da ću ih usavršiti pre nego što se budem videla s njom. Kupila sam fritezu, iako je studentska stipendija ostavljala u mom budžetu vrlo malo prostora za ekstravagantne stvarčice kao što su bofroti ili plantani*. Pržena jela majci su bila omiljena. Njena majka je prodavala pržena jela sa kolica ukraj puta u Kumasiju. Moja baba je bila Fantijka iz primorskog gradića Abandzea, i ozloglašena po tome što je prezirala Ašantijce, do te mere da je odbijala da govori na

* Bofrot – loptica od prženog testa; plantan – neslatka banana koja služi za kuvanje. (Prim. prev.)

tviju, čak i posle dvadeset godina života u prestonici Ašantijaca. Ako kupuješ jelo kod nje, moraćeš da slušaš njen jezik.

„Stigle smo“, kazala sam hitajući da pomognem majci da izađe iz kola. Pošla je malčice ispred mene, iako nikad dotad nije bila u tom stanu. U Kaliforniji me je posetila svega dva-tri puta.

„Izvini zbog nereda“, rekla sam, ali nereda nije bilo. Makar nikakvog koji bi videle moje oči, ali moje oči nisu bile njene. Svaki put kad mi je došla za te godine, prešla bi prstom po stvarima za koje meni nikad na um ne bi palo da ih obrišem, po poledinama roletni, šarkama vrata, a onda bi mi kao optužbu podnela prašnjav, nacrtnjen prst, i meni nije preostajalo drugo do da slegnem ramenima.

„Čistoća je bogougodnost“, imala je običaj da kaže.

„Čistoća je *odmah iza* bogougodnosti“, ispravila bih je ja, a ona bi se namrštila na mene. U čemu je razlika?

Usmerila sam je ka spavaćoj sobi, a ona se, nemo, zavukla u krevet i otplovila u san.

3

Čim sam začula tiho hrkanje, išunjala sam se iz stana i otišla da proverim šta je s miševima. Iako sam ih razdvojila, onaj sa većim ranama bio je presamićen od bola u uglu kutije. Dok sam ga posmatrala, nisam bila sigurna hoće li još dugo poživeti. To me je ispunilo nekom neobjašnjivom tugom, a kad me je moj laboratorijski saradnik Han zatekao posle dvadeset minuta kako plačem u uglu sobe, znala sam da će me biti isuviše sramota da priznam da je uzrok mojih suza pomisao na mišju smrt.

„Neuspeo sudar“, rekla sam Hanu. Licem mu je promi-
nuo izraz užasnutosti dok je pokušavao da skrpi nekoliko
sažaljivih reči utehe, a jasno sam mogla sebi da predsta-
vim šta razmišlja: *Opredelio sam se za teške nauke da ne
bih morao da budem u blizini emotivnih žena.* Moj plač se
preobratio u smeh, bučan i krkljav, pa se izraz užasnutosti
na njegovom licu pojačavao sve dok mu uši nisu buknule
crvenom bojom znaka „stop“. Prestala sam da se smejem i
izjurila sam iz laboratorije, u toalet, gde sam se zapiljila u
sebe u ogledalu. Oči su mi bile podbule i crvene; nos mi je

izgledao kao da je izubijan, koža oko nozdrva bila je suva i ljuspasta od papirnih maramica.

„Saberu se“, obratila sam se ženi u ogledalu, ali to je ostavilo strahovit utisak klišea, kao da ponavljam scenu iz nekog filma, pa sam počela da se osećam kao da nemam sebe koju bih sabrala, ili tačnije, kao da imam milion ja, previše da ih saberem. Jedna je bila u tom toaletu i igrala ulogu; druga je u laboratoriji zurila u povređenog miša, životinju prema kojoj ništa nisam osećala, a čiji me je bol ipak nekako umanjio. Ili me umnožio. Treća je i dalje razmišljala o majci.

Borba miševa me je uzdrimala i nagnala da obilazim miševu česću nego što je nužno, u nastojanju da pretekнем osećanje. Kad sam na dan majčinog dolaska otišla u laboratoriju, Han je već bio tamo i izvodio hirurške zahvate na svojim miševima. Kao što je obično bivalo kada Han stig-ne u laboratoriju prvi, termostat je bio podešen na nisku temperaturu. Uzdrhtala sam, a on je odvojio pogled od svog posla.

„Hej“, rekao je.

„Hej.“

Iako smo već mesecima delili taj prostor, gotovo nikad nismo jedno drugome govorili više od toga, sem onog dana kad me je zatekao uplakanu. Han mi se sada česću osmehivao, ali uši bi mu i dalje buknule jarkocrvenom bojom ako pokušam da razgovor poguram dalje od tog uvodnog pozdrava.

Proverila sam šta je s mojim miševima i sa mojim eksperimentima. Nije bilo borbi, nije bilo iznenađenja.

Povezla sam se natrag u stan. Majka je u spavaćoj sobi još ležala pod oblakom prekrivača. Sa usana joj je plovio zvuk nalik predenju. Bila sam zaboravila kako izgleda život s mojom majkom, kako je kad brinem o njoj. Dugo, većim

delom mog života, zapravo, bile smo samo ja i ona, ali takva uparenost bila je neprirodna. Zнала je to ona, znala sam i ja, i obe smo pokušavale da žmurimo na ono za šta smo znale da je istina – nekada nas je bilo četvoro, pa troje, pa dvoje. Kad ode moja majka, svojim izborom ili ne, ostaće samo jedno.

4

Dragi Bože,

Sve se pitam gde si. Mislim, znam da si ovde, sa mnom, ali gde si tačno? U kosmosu?

Dragi Bože,

Crna Mamba većinom pravi ogromnu buku, ali kad se razbesni, kreće se skroz polako i tiho, a onda, potpuno iznenada, eto je tu. Baz kaže da je to zato što je ona afrička ratnica, pa zato mora da se kreće potajno.

Bazova imitacija stvarno je smešna. Šunja se naokolo, a onda, potpuno iznebuha, izvede da mu telo bude skroz veliko, pa uzme nešto sa poda i kaže: „Šta je ovo?“ Činčin Mena više ne imitira.

Dragi Bože,

Ako si u kosmosu, kako me vidiš i kako ti izgledam? I kako izgledaš ti, ako uopšte nekako izgledaš? Baz kaže da nikad ne bi pozeleo da bude astronaut, a ja mislim da ne bih pozelela ni ja, ali otišla bih u kosmos ako si ti tamo.

5

~

Kad nas je bilo četvoro, bila sam premala da bih to znala da cenim. Majka je pripovedala priče o mom ocu. Sa svojih sto devedeset tri bio je najviši muškarac kog je u životu videla; smatrala je da je možda i najviši muškarac u čitavom Kumasiju. Imao je običaj da se vrzma oko tezge s hranom njene majke, da se šali s mojom babom na račun njenog tvrdoglavog fantijskog jezika, da je obrlaćuje ne bi li mu dala besplatno kesicu ačoma*, koji je on nazivao činčin kao što ga zovu Nigeriji u gradu. Moja majka je imala trideset godina kad su se upoznali, trideset jednu kad su se uzeli. Po standardima Gane već je bila babadevojka, ali govorila je kako joj je Bog kazao da čeka, a kad je upoznala mog oca, znala je i na šta je čekala.

Zvala ga je Činčin Men, kao što ga je zvala i njena majka. A kad sam bila veoma mala, pa poželim da slušam priče o njemu, lupkala sam se po bradi dok se majka ne povinuje.** „Pričaj mi o Činčinu“, kazala bih. Gotovo ga nikad nisam doživljavala kao svog oca.

* Prženo krckavo testo u sitnim komadićima. (Prim. prev.)

** Na engleskom se brada (*chin*) takođe izgovara čin. (Prim. prev.)

Činčin Men je bio šest godina stariji od nje. Mažen i pažen u domu svoje majke, smatrao je da nema potrebe da se ženi. Bio je odgajen kao katolik, ali čim ga se moja majka dokopala, odvukla ga je Hristu svoje pentekostne crkve. Iste one crkve gde su se njih dvoje venčali po neizdrživoj vrućini, uz tolike goste da su posle dve stotine prestali da broje.

Molili su se za bebu, ali mesec za mesecom, godinu za godinom, nikakva beba nije se rađala. Tada je prvi put u životu moja majka posumnjala u Boga. *Pošto sam ostarela, sad li će mi doći radost? A i gospodar mi je star.*

„Možeš da imaš dete s nekom drugom“, ponudila mu je, preuzimajući inicijativu u božjoj ćutnji, ali Činčin Men ju je odbio kroz smeh. Majka je potom tri dana postila i molila se u dnevnoj sobi moje babe. Mora biti da je izgledala zastrašujuće kao veštica, smrdela ogavno kao pas lualica, ali kad je izašla iz svoje molitvene odaje, rekla je mome ocu: „Sad“, i on joj je prišao i legli su jedno s drugim. Posle devet meseci, tačno u dan, rodio se moj brat Nana, Isak moje majke.

Majka je imala običaj da kaže: „Da si samo videla kako se Činčin Men osmehivao Nani!“ Čitavo lice učestvovalo mu je u tome. Oči bi mu sinule, usne se razvlačile dok ne dotaknu uši, a uši bi mu se podigle. Nanino lice uzvračalo je na kompliment, osmehujući se slično. Srce moga oca bilo je sijalica koja tamni od starosti. Nanino je bilo čista svetlost.

Nana je prohodao sa sedam meseci. Eto po tome su znali da će biti visok. Bio je mezimac porodičnog naselja u kom su živeli. Susedi su često zahtevali njegovo prisustvo na slavljima. „Hoćeš li dovesti i Nanu?“, pitali bi, u želji da ispune svoj stan njegovim smehom, njegovim krivonogim detinjim igranjem.

Svaki ulični prodavac imao je za Nanu poklon. Kesu kukua*, klip kukuruza, mali doboš. „Šta taj ne bi mogao

* Kaša od prosa sa začinima. (Prim. prev.)

dobiti?“, pitala se moja majka. Zašto ne i čitav svet? Znala je da bi se Činčin Men sa tim saglasio. Nana, ljubljen i pun ljubavi, zaslužuje ono najbolje. Ali šta je to najbolje što svet ima da ponudi? Za Činčin Mena to je bio ačomo moje babe, vreva Kedžetije, crvena glina, majčin fufu* izlupan u avanu baš kako treba. Kumasi, Gana. Moja majka je manje bila u to sigurna. Imala je u Americi rođaku koja je donekle redovno slala porodici novac i odeću, što je sigurno značilo da na drugoj strani Atlantika vlada obilje novca i odeće. S Naninim rođenjem Gana je počela da deluje previše zakrčeno. Moja majka je želela prostora za njega da raste.

Raspravljali su se, i raspravljali, i raspravljali, ali Činčin Menova nehajna priroda bila je takva da je popustio mojoj majci, te se tako u roku od nedelju dana prijavila za lutriju za zelenu kartu. Bilo je to doba kad iz Gane nisu mnogi emigrirali u Ameriku, što će reći da si se mogao prijaviti za lutriju i osvojiti zgoditak. Majka je posle nekoliko meseci saznala da je nasumično odabrana za trajni boravak u Americi. Spakovala je ono stvarčica što ih je posedovala, smotala malog Nanu u denjak i preselila se u Alabamu, državu za koju nikad nije bila čula, ali gde je planirala da ostane kod te svoje rođake, koja je upravo završavala doktorat. Činčin Men će doći za njima kasnije, kad budu uštedeli dovoljno za još jednu avionsku kartu i sopstveni dom.

* Testo od kasave i plantana ili korena pojedinih biljnih vrsta. (Prim. prev.)

6

Majka je spavala po čitav dan i čitavu noć, svaki dan, svaku noć. Bila je nepomerljiva. Kad god sam mogla, pokušavala sam da je ubedim da nešto pojede. Počela sam da pravim kuku, moj omiljeni obrok iz detinjstva. Morala sam u tri različite radnje da bih našla pravu vrstu prosa, pravu vrstu kukuruza u klipu, pravi kikiriki kojim ću ga odozgo posuti. Nadala sam se da će tu kašu moći da guta bez razmišljanja. Ostavila bih činiju kraj njenog kreveta ujutru pre nego što pođem na posao, a kad se vratim, gornji sloj imao bi po sebi pokoricu; donji sloj bio bi tako stvrdnut da sam osećala napor dok ga stružem u sudoperu.

Majka je uvek bila okrenuta ka meni leđima. Kao da je posedovala neki unutrašnji senzor za trenutak kad ću ući u sobu da donesem kuku. Prosto sam videla filmsku montažu nas dveju, dane ispisane u dnu ekrana, moja odeća se menja, naše radnje iste.

Otprilike posle pet takvih dana, ušla sam u sobu, a majka je bila budna i okrenuta ka meni.

„Gifti“, rekla je kad sam spustila činiju s kukuom. „Da li se još moliš?“

Bilo bi plemenitije da sam slagala, ali više nisam bila plemenita. Možda nikad nisam to ni bila. Kao kroz maglu sam pamtila neku plemenitost iz detinjstva, ali možda sam izmešala nevinost i plemenitost. Osećala sam toliko malo kontinuiteta između onog što sam bila kao mala i onog što sam sad da mi se činilo nesvrshodno da uopšte i pomišljam da majci ukazujem nešto kao što je samilost. Da li bih bila samilosna u doba kad sam bila dete?

„Ne“, odgovorila sam.

Kao dete sam se molila. Proučavala sam svoju Bibliju i vodila dnevnik s pismima Bogu. Bila sam paranoidan pisac dnevnika, pa sam smišljala šifrovana imena za sve ljude u mom životu za koje sam želela da ih Bog kazni.

Kad se čita taj dnevnik, postaje jasno da sam bila pravi hrišćanin verovanja u „grešnike u rukama Boga gnevnoga“*, i verovala sam u iskupljujuću moć kazne. *Jer se veli da će se, kad protekne dužno vreme, ili kucne urečeni čas, njihova noga pokliznuti. Tad će biti ostavljeni da padnu onako kako ih naginje sopstvena težina.*

Šifrovano ime koje sam dala majci bilo je Crna Mamba, pošto smo u školi upravo učili o zmijama. U filmu koji nam je učiteljica prikazala tog dana pojavljivala se zmija od preko dva metra koja je izgledala kao vitka žena u pripijenoj kožnoj haljini i vijugala je Saharom u potrazi za nekom žutonogom vevericom.

U dnevniku sam, uveče tog dana kad smo učili o zmijama, napisala:

* Reči čuvenog američkog teologa i filozofa Džona Edvardsa (1703–1758); njegova propoved pod tim naslovom svrstavala se u klasiku rane američke književnosti. (Prim. prev.)

Dragi Bože,

Crna Mamba je u poslednje vreme baš zla prema meni. Juče mi je rekla da niko neće hteti da me uzme za ženu ako ne budem sređivala svoju sobu.

Moj brat Nana dobio je šifrovano ime Baz. Sad se ne sećam zašto. Tih prvih nekoliko godina mog pisanja dnevnika Baz je bio moj junak:

Dragi Bože,

Baz je danas trčao za kamionom sa sladoledom. Kupio je sebi lizalicu-raketu, a meni sladoled Kremenko.

Ili:

Dragi Bože,

Danas u centru za rekreaciju nijedno dete nije htelo da mi bude par u trci na tri noge zato što su rekli da sam previše mala, ali onda je došao Baz i rekao da će on da mi bude par! I čik pogodi šta je bilo! Pobili smo i dobila sam trofej.

Ponekad mi je išao na živce, ali u to davno doba njegovi prestupi bili su bezazleni, sitni.

Dragi Bože,

Baz uporno ulazi u moju sobu bez kucanja! Ne mogu da ga podnesem!

Ali posle nekoliko godina, moje molbe Bogu da posreduje postale su nešto sasvim drugo.

Dragi Bože,

Kada je Baz sinoć kasno došao kući, krenuo je da urla na CM i čula sam je kako plače, pa sam sišla u prizemlje da vidim šta je iako je trebalo da budem u krevetu. (Izvinjeni.) Rekla mu je da bude tiši da me ne bi probudio, ali on je uzeo televizor i razmrskao ga o pod, i pesnicom probio rupu u zidu, i šaka mu je krvarila, i CM je počela da plače, i pogledala je i videla me, i potrčala sam natrag u sobu, a Baz je vrištao mrš odavde pizdo radoznala. (Šta je pizda?)

Imala sam deset godina kad sam to zapisala. Bila sam dovoljno bistra da se služim šifrovanim imenima i da beležim nove reči, ali ne i dovoljno bistra da uvidim da bi svako ko ume da čita lako provalio moje šifre. Dnevnik sam krila ispod dušeka, ali pošto je moja majka osoba koja će se setiti da očisti ispod dušeka, uverena sam da ga je u nekom trenutku morala naći. Ako ga jeste našla, nikad to nije pomenula. Posle incidenta s razbijenim televizorom, majka je dotrčala gore u moju sobu i zaključala vrata, dok je Nana dole divljao. Čvrsto me je zgrabila i povukla me zajedno sa sobom na kolena iza kreveta, moleći se na tviju.

Awurade, bɔ me ba barima ho ban. Awurade, bɔ me ba barima ho ban. Gospode, zaštititi moga sina. Gospode, zaštititi moga sina.

„Treba da se moliš“, rekla je tad majka pruživši ruku da uzme kuku. Posmatrala sam je kako jede, guta dve kašike pre nego što će ga opet spustiti na noćni stočić.

„Je li dobar?“, upitala sam.

Slegla je ramenima, još jednom mi okrenula leđa.

Otišla sam u laboratoriju. Han nije bio tamo, pa je temperatura u prostoriji bila podesna za život. Prebacila sam

jaknu preko naslona stolice, pripremila se, pa dohvatila par svojih miševa da ih spremim za hirurški zahvat. Brijala sam im krzno na vrhu glave dok se nije ukazala koža. Pažljivo sam krenula da im bušim temena burgijom, brišući krv, dok nisam razotkrila jarko crvenilo njihovih mozгова, a grudi anestetiziranih glodara širile su se i skupljale mehanički dok su disali svojim nesvesnim dahom.

Iako sam to radila na milione puta, još sam osećala strahopoštovanje kad vidim mozak. Kad znam da čak i ako bih nekako uspela da razumem taj mali organ u tom jednom sićušnom mišu, to razumevanje i dalje ne bi objašnjavalo svu zamršenost odgovarajućeg organa u mojoj glavi. A ipak sam morala pokušati da razumem, da izvedem zaključak iz tog ograničenog razumevanja kako bih ga primenila na one među nama koji čine vrstu *Homo sapiens*, najsloženiju životinju, jedinu životinju koja veruje da je transcendirala, da je prevazišla svoje carstvo, kako je govorila jedna moja profesorka biologije u srednjoj školi. To verovanje, ta transcendencija, sadržani su u samom tom organu. Beskrajnom, nepoznatljivom, osećajnom, možda čak i čarobnom. Pentekostalizam mog detinjstva trampila sam za tu novu religiju, tu novu potragu, znajući da nikad neću do kraja znati.

Bila sam na šestoj godini doktorskih studija neurobiologije na Medicinskom fakultetu Stanfordskog univerziteta. Moje istraživanje bavilo se neuronskim spregama ponašanja zasnovanog na očekivanju nagrade. Jednom sam, na prvoj godini postdiplomskih studija, jednog tipa s kojim sam izašla udavila namrtvo pokušavajući da mu objasnim šta radim po čitav dan. Bio me je izveo u *Tofu haus* u Palo Altu, te sam mu, dok sam ga posmatrala kako se bori sa štapićima, pri čemu je ostao bez nekoliko komada bulgogija u korist salvete u svom krilu, ispričovala sve o medijalnom prefrontalnom

korteksu, nukleusu akumbensu, jon-selektivnoj tehnici optičkog merenja pomoću Ca^{2+} .

„Znamo da medijalni prefrontalni korteks igra presudnu ulogu u obuzdavanju ponašanja zasnovanog na očekivanju nagrade, samo je stvar u tome što slabo razumemo neuron-sku mrežu koja to omogućuje.“

Upoznala sam ga na sajtu *OKCupid*. Imao je kosu boje slame, kožu večno u završnoj fazi izgorelosti od sunca. Izgledao je kao neki južnokaliifornijski surfer. Za sve ono vreme dok smo razmenjivali poruke, pitala sam se da li sam prva crnkinja koju je u životu pozvao da izađe s njim, nije li posredi štrikliranje neke stavke njegovog spiska svega novog i egzotičnog što bi voleo da isproba, poput te korejske hrane pred nama, od koje je već bio odustao.

„Ha“, rekao je. „Zvuči zanimljivo.“

Možda je očekivao nešto drugačije. U mojoj dvadesetosmočlanoj laboratoriji bilo je svega pet žena, a ja među tri jedina afroamerička kandidata za doktorsku titulu na čitavom medicinskom fakultetu. Južnokaliifornijskom surferu sam rekla da radim na doktoratu, ali nisam mu rekla iz koje će oblasti on biti jer nisam htela da ga poplašim i oteram. Neurobiologija možda jeste urlala „pametna“, ali nije baš doslovno urlala „seksi“. Dodajmo tome moju crnu kožu, i možda sam za njega bila prevelika anomalija. Nikad mi se više nije javio.

Otad pa nadalje, svakom s kime izađem saopštavala sam da mi je posao da navučem miševe na kokain pre nego što im ga oduzmem.

Dvojica od trojice postavljala su isto pitanje: „A je l' to znači, ono, da imaš tonu kokaina?“ Nikad nisam priznavala da smo sa kokaina prešli na enšur*. Lakše se nabavljao, a kod

* Napitak baziran na proteinima i šećerima, reklamira se kao suplement. (Prim. prev.)

miševa je izazivao dovoljno jaku zavisnost. Sladila sam se uzbuđenjem što imam nešto zanimljivo i nezakonito o čemu mogu da pričam tim muškarcima, s kojima bih većinom spavala jednom i nikad ih više potom ne bih videla. Ispunjavalo me je osećajem moći kad posmatram kako im imena bleskaju na mom telefonskom ekranu satima, danima, nedeljama nakon što su me videli голу, nakon što su mi zarivali nokte u leđa, ponekad mi isterujući i krv. Čitajući njihove poruke, volela sam da osetim te tragove koje su ostavili. Imala sam utisak da mogu da ih zadržim tu, samo kao imena na ekranu mog telefona, ali posle nekog vremena prestali bi da zovu, nastavili svoj život, a tada sam se ja osećala moćno u njihovoj ćutnji. Makar neko kratko vreme. Nisam bila navikla na moć u vezama, moć u seksualnosti. U srednjoj školi niko me nikad nije pozvao da izađemo. Nijednom. Nisam bila dovoljno gotivna, dovoljno bela, dovoljno. Na koledžu sam bila stidljiva i smotana, još sam smicala kožu hrišćanstva koja je zahtevala da se čuvam za brak, zbog koje sam strahovala od muškaraca i sopstvenog tela. *Svaki greh koji čovek čini osim tela je; a koji se kurva on greši svom telu.*

„Lepa sam, je li?“ , upitala sam jednom majku. Stajale smo ispred ogledala dok se šminkala pred polazak na posao. Ne pamtim koliko sam imala godina, samo znam da mi još nije bilo dopušteno da se šminkam. Šminku sam morala da krijumčarim kad majke nema u blizini, ali to nije bilo preterano teško. Majka je radila neprekidno. Nikad nije bila u blizini.

„Kakvo je to pitanje?“ , upitala je. Ščepala me je za mišicu i cimnula me ka ogledalu. „Gledaj“ , rekla je, i najpre sam pomislila da se naljutila na mene. Pokušala sam da odvratim pogled, ali svaki put kad bih oborila oči, majka bi me iznova cimnula da stanem mirno. Toliko puta me je cimnula da sam pomislila da će mi nadlaktica ispasti iz čašice.

„Gledaj šta je Bog stvorio. Gledaj šta sam ja stvorila“, rekla je na tviju.

Dugo smo zurile u sebe u ogledalu. Zurile smo dok majci nije zazvonio radni alarm, onaj koji joj je poručivao da je vreme da napusti jedan posao kako bi stigla na drugi. Završila je karminisanje, poljubila svoj odraz u ogledalu i odjurila. Ja sam nastavila da zurim u sebe nakon što je otišla, ljubeći sopstveni odraz.

Posmatrala sam kako se miševi omamljeno oživljavaju, oporavljajući se od anestezije i ošamućeni od analgetika koje sam im dala. U nukleus akumbens bila sam ubrizgala virus, a u mozak im ugradila sočivo kako bih mogla da vidim kako im neuroni ispaljuju signale dok sprovodim svoje eksperimente. Ponekad sam se pitala da li primećuju dodatnu težinu koju nose na glavi, ali trudila sam se da ne razmišljam tako, da ne pokušavam da ih humanizujem, jer sam se pribojavala da bi mi to otežalo posao. Sredila sam svoj radni prostor i zaputila se u kancelariju da pokušam nešto i da napišem. Trebalo je da napredujem sa pisanjem naučnog rada, po svoj prilici poslednjeg pre sticanja diplome. Za najteži deo, objedinjavanje brojčanih rezultata, obično mi je trebalo svega nekoliko nedelja, ali sam sada sedela zaludna i odugovlačila. Sprovodila sam oglede bezbroj puta iznova, sve dok pomisao na prestanak, ili na pisanje, ili na diplomu, nije počela da mi deluje nemoguće. Na zid iznad svog stola postavila sam malo upozorenje da bih dovela sebe u red. DVADESET MINUTA PISANJA DNEVNO, INAČE. *Inače – šta?*, pitala sam se. Svakom bi bilo jasno da je to prazna pretnja. Posle dvadeset minuta žvrckanja šara izvadila sam dnevnik sa zapisom od pre mnogo godina koji sam čuvala sakriven

u utrobi radnog stola kako bih ga čitala u one dane kad sam frustrirana zbog posla, kad se osećam klonulo duhom, usamljeno, beskorisno, beznadežno. Ili kad poželim da imam posao gde bih zarađivala više nego što iznosi ta stipendija od sedamnaest hiljada dolara koju treba da rastegnem na čitavo tromesečje u ovom skupom fakultetskom gradu.

Dragi Bože,

Baz ide na matursko veče i obukao je odelo! Teget je, sa ružičastom kravatom i ružičastom maramicom u džepu. CM je morala specijalno da naruči to odelo zato što je Baz tako visok da u prodavnici nisu imali ništa za njega. Fotografisale smo ga čitavog popodneva i svi smo se smejali i grlili, a CM je plakala i govorila: „Kako si lep!“, bez prestanka. I došla je limuzina po Baza da bi mogao da ode po devojkicu koja će mu biti par na maturi, i proturio je glavu kroz otvoreni krov i mahao nam. Izgledao je normalno. Molim te, Bože, daj da ostane takav zauvek.

Moj brat je tri meseca posle toga umro od prevelike doze heroina.

U vreme kad sam poželela da čujem kompletnu priču o tome zašto su moji roditelji emigrirali u Ameriku, više to nije bila priča koju je moja majka želela da ispričava. Verzija koju sam dobila – da je majka htela da pruži Nani svet, da je Činčin Men preko volje pristao – nikad mi nije bila dovoljna. Poput mnogih Amerikanaca, znala sam vrlo malo o preostatku sveta. Godinama sam svojim školskim drugovima i drugaricama ispredala kićene laži o tome kako je moj deda bio ratnik, krotitelj lavova, poglavica.

„U stvari sam princeza“, rekla sam Džefriju, učeniku iz mog predškolskog odeljenja, kome je večito curio nos. Džefri i ja smo sedeli sami za jednim stolom u samoj pozadini učionice. Oduvek sam podozrevala da me je učiteljica tamo smestila kao za nekakvu kaznu; na primer, da me je tu posadila kako bih morala da gledam u otegnuti slinac na Džefrijevoj nausnici i osećam još izraženije da mi nije mesto tu. Sve mi je to bilo mrsko, pa sam se trudila svim silama da kinjim Džefrija.

„Ne, nisi“, kazao je Džefri. „Crnci ne mogu da budu princeze.“

Došavši kući, upitala sam majku da li je to tačno, a ona mi je rekla da ćutim i da prestanem da je gnjavim pitanjima. To je govorila svaki put kad od nje zatražim priče, a u to doba od nje sam samo priče i tražila. Želela sam da te priče o njenom životu u Gani sa mojim ocem budu nakrcane svim kraljevima, kraljicama i kletvama koje bi to što moj otac nije tu mogle da objasne neuporedivo velikolepnijim i otmenijim rečima nego ona jednostavna priča koju sam znala. A ako naša priča ne može da bude bajka, onda sam bila voljna da prihvatim i neku poput onih kakve sam gledala na televiziji, u ono doba kad su jedine slike Afrike koje sam uopšte viđala bile slike ljudi pogođenih ratom i glađu. Ali u pričama moje majke nije bilo nikakvog rata, a ako je i bilo gladi, bila je drugačije vrste, jednostavna glad onih što jedu jedno, a želeli bi drugo. Jednostavna glad koju je nemoguće utoliti. I ja sam osećala glad, a priče kakvima me je hranila majka nikad nisu bile dovoljno egzotične, nikad dovoljno žestoke, nikad dovoljne da me snabdeju municijom koja mi je, kako mi se činilo, bila nužna da bih pobedila Džefrija, njegov otegnuti slinac, svoju učiteljicu i ono sedište u samoj pozadini.

Majka mi je ispričala kako se Činčin Men pridružio njoj i Nani u Americi neki mesec pošto su se preselili u Alabamu. Tad je prvi put putovao avionom. Do Akre je uhvatio tro-tro*, ponevši samo jedan kofer i kesicu ačoma moje babe. Dok je osećao kako se tela stotina drugih putnika u autobusu pripijaju uz njega, na nogama umornim i bolnim od bezmalo tri sata stajanja, bio je zahvalan na svojoj visini, na dubokim udisajima svežeg vazduha koji je lebdeo svima drugima iznad glave.

* Privatni minibusi ili kombiji koji u Gani rade po sistemu linijskog taksija. (Prim. prev.)

Na *Kotoki* su ga kontrolni službenici na izlazu bučno obodriili i poželeli mu svako dobro kad su videli kuda putuje. „Pozovi mene sledećeg, čale*“, rekli su. Na Kenedijevom aerodromu službenici Odeljenja za carinu i imigraciju oduzeli su mu kesicu sa činčinom.

U to vreme je moja majka zarađivala deset hiljada dolara godišnje, radeći kao kućna negovateljica kod nekog gospodina Tomasa.

„Ne mogu da verujem da su mi moja nedotupavna deca uvalila čamugu“, često bi rekao. Gospodin Tomas je bio osamdesetogodišnjak u ranom stadijumu Parkinsonove bolesti, no drhtavica nije sputavala njegov pogani jezik. Moja majka mu je brisala dupe, hranila ga, gledala s njime kviz *Opasnost!* i samozadovoljno se smeškala dok on na gotovo svako pitanje daje pogrešan odgovor. Nedotupavna deca gospodina Tomasa uposlila su pre moje majke još pet negovateljica. Sve su dale otkaz.

„DA LI – TI – GOVORIŠ – ENGLSKI?“, razdrao bi se gospodin Tomas svaki put kad mu moja majka donese obrok zdrav za srce koji su platila njegova deca umesto slanine koju je tražio. Služba kućne nege bila je jedina firma koja je htela da zaposli moju majku. Nanu je ostavljala kod svoje rođake ili ga vodila sa sobom na posao, sve dok gospodin Tomas nije počeo da ga zove „ono majmunče“. Posle toga je najčešće ostavljala Nanu samog dok odrađuje svoju dvanaestočasovnu noćnu smenu, moleći se da Nana prespava do jutro.

Činčin Menu je bilo teže da nađe posao. Služba kućne nege uposlila je i njega, ali previše se ljudi požalilo čim su ga ugledali kako ulazi na vrata.

„Mislim da su ga se ljudi plašili“, rekla mi je jednom majka, ali nije htela da mi kaže kako je došla do tog zaključka.

* Prismo obraćanje u značenju „drugar“. (Prim. prev.)

Gotovo nikad nije priznavala da postoji rasizam. Čak je i gospodin Tomas, koji nikada moju majku nije nazvao drugačije do „ona čamuga“, bio, za nju, naprosto zbrkan starac. Ali krećući se po gradu sa mojim ocem, uverila se koliko se Amerika menja kad su posredi krupni crni muškarci. Videla ga je kako pokušava da se skupi na normalnu veličinu, kako se njegova izdužena, ponosita pleća zgrbe dok ide sa njom kroz *Volmart*, gde su ga tri puta za četiri meseca optužili za krađu. Svaki put su ga odveli u jedan sobičak ukraj izlaza iz prodavnice. Prislonili ga uza zid i prepipali ga, šetajući šakama uz jednu, pa uz drugu nogavicu. Nostalgičan, ponižen, prestao je da izlazi iz kuće.

Eto tad je moja majka pronašla Crkvu prvih zborova božjih u aveniji Bridž. Otkako je došla u Ameriku, prestala je da odlazi u crkvu, birajući umesto toga da radi svake nedelje, jer nedelja je dan u sedmici kad većina ljudi u Alabami želi slobodno vreme za dva sveta čina – odlazak u crkvu i gledanje ragbija. Američki ragbi mojoj majci ništa nije značio, ali joj je nedostajalo mesto gde bi se klanjala Bogu. Moj otac joj je bio podsetnik na sve što duguje Bogu, podsetnik na moć sadržanu u njenoj molitvi. Želela je da ga dozove iz tog stanja potištenosti, a da bi to postigla, znala je, moraće da ispliva iz sopstvenog.

Crkva prvih zborova božjih bila je malo zdanje od cigle, ne veće od četvorosobne kuće. Sa prednje strane je imala ogromnu isturenu nadstrešnicu koja je izlagala slađane poruke smišljene da namame ljude unutra. Ponekad su te poruke bile pitanja. *Još Ga niste upoznali?* ili *Osećate li se zalutalo?* Ponekad su bile odgovori. *Isus se javlja, evo nam slavlja!* Ne znam da li su moju majku privukle upravo te poruke sa nadstrešnice, ali zato znam da joj je ta crkva postala drugi dom, najintimnije mesto za poklonjenje.

Tog dana kad je ušla, muzika je svirala sa zvučnikâ u hramu. Dok ju je mamio glas pevača, moja majka je mic po mic prišla oltaru. Moja majka je poslušala. Klekla je pred Gospoda i molila se, molila, molila. Kad je digla glavu, lica mokrog od suza, pomislila je da će se možda i navići na život u Americi.

Kao mala sam mislila da ću biti igračica ili predvodnica molitve u nekoj pentekostnoj crkvi, propovednikova žena ili glamurozna glumica. U srednjoj školi su mi ocene bile tako dobre da se činilo da svet sužava svoju odluku o meni: doktorka. Imigrantski kliše, samo što su mi nedostajali dominantni roditelji. Majka nije marila čime ću se baviti i ni na šta me ne bi silila. Slutim da bi danas bila ponosnija da sam završila za predikaonicom Crkve prvih božjih zborova, krotko pevajući broj 162 iz pesmarice dok pastva nabada prateći me. Svi u toj crkvi imali su užasan glas. Kad sam dovoljno odrasla da odlazim u „veliku crkvu“, kako su to zvali klinci na dečjoj službi, užasavala sam se što ću slušati ćurlikavi sopran predvodnice molitve svake nedelje ujutru. Plašio me je na neki prisno poznat način. Kao kad sam imala pet godina, a Nana jedanaest, pa smo našli ptiče ispalo iz gnezda. Nana ga je poduhvatio velikim dlanovima i zajedno smo potrčali kući. Kuća je bila pusta. Kuća je uvek bila pusta, ali znali smo da moramo brzo nešto da preduzmemo, jer ako nam majka dođe kući i zatekne pticu, ubiće je istog trena, ili će je odneti

i baciti u nekom malom pojasu divljine, ostavljajući je da uquine. I ispričala bi nam precizno šta je uradila s njom. Nikad nije bila od onih roditelja koji lažu da bi njihovoj deci bilo lakše. Čitavog detinjstva sam noću stavljala zube pod jastuk i ujutru nalazila zube ispod jastuka.* Nana je ostavio pticu kod mene dok joj je sipao mleko u činiju. Kad sam je uzela u ruke, osetila sam njen strah, nezaustavljivo podrhtavanje njenog okruglog telašca, i počela sam da plačem. Nana je primakao njen kljun činiji i pokušao da je podstakne da pije, ali ona nije htela, a to drhtanje koje je bilo u ptici prešlo je u mene. Eto kako mi je zvučao glas predvodnice molitve – kao drhtavo telo ptice u nevolji, kao dete koje se iznenadno uplašilo. Tu karijeru sam smesta precrtala na svom spisku.

Sledeća je na spisku bila propovednikova žena. Žena pastora Džona nije bila nešto veliko, koliko sam uspevala da ocenim, ali odlučila sam da se vežbam za taj poziv tako što ću se moliti za ljubimce svih mojih drugarica. Bila je tu Kejtina zlatna ribica, kojoj smo priredile sahranu u ve-ce šolji. Pomolila sam se dok smo posmatrale kako blesak naranđaste boje uvire kružeći i nestaje. Bio je tu Ešlin zlatni retriever Badi, neobuzdan, energičan pas. Badi je voleo da obara kante za đubre koje su susedi iznosili svakog utorka uveče. Sredom ujutru naša ulica nije se videla od ogrizaka jabuka, pivskih flaša, kutija od žitarica. Đubretari su počeli da se žale, ali Badi je odano živeo po svome, neobeshrabren. Jednom je gospođa Koldvel našla kod svoje kante gaće koje nisu pripadale njoj, što je potvrdilo sumnju koju je gajila. Odselila se sledeće nedelje. U utorak uveče nakon njenog

* Dečje verovanje prisutno u tradiciji zapadnih kultura: ako dete stavi izvađeni mlečni zub pod jastuk, uzeće ga Zubna vila i ostaviće mu nagradu. Roditelji obično podržavaju ovo malo sujeverje tako što uzimaju na sebe ulogu „vile“. Prim. prev.)